

Stichting Historisch Museum Hazerswoude

DE HAZELIER

25^e jaargang, nr 116 april, mei, juni 2022

De Gele Buurt

Derde deel (eerdere delen in Hazelier nrs. 114 en 115)

Door Kees van Niekerk

De Gele Buurt ten tijde van de Tweede Wereldoorlog

Nabij de Gele Buurt werden in 1944 verdedigingswerken gebouwd, zoals een tankval, een gecamoufleerde tankgracht en kazematten (Een kazemat is een tegen vijandelijk vuur gedekte en van schietgaten voorziene ruimte voor de opstelling van een vuurwapen). Palen en prikkeldraadversperringen in het land moesten de landing van vliegtuigen tegengaan. Op de Rijndijk verschenen drie tankmuren met een afsluitbare opening. In de boomgaard van de familie Kemp werd een grote bunker gebouwd. Van daaruit wilden de Duitsers zicht op de Rijn hebben. Om dit alles mogelijk te maken moest in het voorjaar van 1944 een aantal huizen worden afgebroken in Hazerswoude, vlak naast de Gele buurt. De mensen die er woonden waren verplicht te verhuizen. De eigenaren kregen wel een vergoeding voor hun bezit. Jan van der Heijden ontving fl. 5780 voor zijn woning en winkel. De familie Van der Heijden had een galanteriewinkel en ging op de hoek van de Bruggestraat wonen. Gerard Pont vertrok naar de Gemeneweg.

Vader Kersseboom met zijn gezin, van beroep zoetwatervisser, ging op het buurtje naast de Oostvaart wonen om zijn beroep te kunnen voortzetten. Familie Baerveldt ging naar Alphen. Twee andere families kregen

woonruimte aangeboden langs de Rijn. Cor Bos, knecht van Arie Boers, ging naar het Zwaantje. Ook de boerderij van Van der Meer, de daarnaast liggende winkel van Sutherland en de tegenoverliggende

De Gele Buurt gezien vanuit Alphen aan den Rijn. Het Hek rechts is van hoeve De Bonte Paal (collectie HVA)

dakpannenfabriek van Van Leeuwen moesten verdwijnen. Het puin en de dakpannen moesten worden afgevoerd naar het gemeentelijk opslagterrein aan de Schoolstraat. Het aantal pannen moest worden doorgegeven aan het Centraal Bureau voor Sloopmateriaal in Den Haag. In juni was de sloop voltooid. Op het land van Van der Meer verschenen barakken, waarin de Duitsers verbleven. Er werd ook een bunker gebouwd bij de villa van de familie Van den Brink, waar het huidige vogelpark Avifauna is gevestigd. De villa werd door de Duitsers gevorderd voor kazerne. Van daaruit werden de werkzaamheden gepland.

Het vervolgt op blz 3

Van de voorzitter

We zijn dit voorjaar met goede moed van start gegaan en gelukkig zijn alle beperkingen opgeheven. Op 19 februari heeft de redactie in complete samenstelling de komende uitgaven voorbereid. Dit is heel plezierig en komt de kwaliteit en de omvang van ons periodiek zeker ten goede.

Op bestuurlijk vlak zal de brainstormsessie over invulling van onze strategie onder leiding van Margreet Windhorst binnenkort weer een vervolg krijgen. In de laatste bestuursvergadering zijn de verlies-en winst rekening en de balans vastgesteld; deze kunnen op onze site nagezien worden. Ook zijn wij doende om de statuten aan de passen om te voldoen aan de nieuwe wet bestuur en toezicht rechtspersonen (WBTR).

De gemeente Alphen aan den Rijn wil invulling geven aan een betere zichtbaarheid van de Limes route. De Limes route is in de zomer van 2021 door UNESCO toegevoegd aan de lijst van Werelderfgoed. Het is dan ook heel bijzonder dat tijdens de eerste onderzoeken bij de voorbereiding van bouwactiviteiten in het Westvaartpark in Hazerswoude-Rijndijk direct historisch materiaal uit deze periode gevonden is. Dit terwijl altijd gedacht is dat tussen pleisterplaats Albaniana (Alphen Centrum) en Park Matilo (Leiden Roomburg) niet veel te vinden zou zijn.

Om ook ons museum beter zichtbaar te laten worden zal binnenkort een gesprek plaatsvinden met de Alphense stichting Platform Recreatie en Toerisme (PReT) die promotie geeft aan en recreatie stimuleert binnen en naar de gemeente Alphen aan den Rijn. De stichting promoot bijvoorbeeld ook een weekend aankomende september om de Limes en de Romeinse periode onder de aandacht te brengen. Ook voert het historisch museum gesprekken met Actief Rijnwoude om samen te werken en elkaar te ondersteunen.

Leon van der Werf
voorzitter

'De Hazelier' is een uitgave van de Stichting Historisch Museum Hazerswoude. Opgericht op 31 maart 1995 bij notariële akte. Inschrijvingsnummer 41169 449 van de Kamer van Koophandel. De stichting is een z.g. ANBI. (**A**lgemeen **N**ut **B**eogende **I**nstelling) Dit blad verschijnt minimaal drie keer per jaar en is gratis voor donateurs en sponsors. De donatie bedraagt € 19,00 per jaar; bankrekeningnummer: NL72 ABNA 0470680512 t.n.v. penningmeester Stichting 'Historisch Museum Hazerswoude'.

© Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen of gekopieerd zonder schriftelijke toestemming van de Stichting (auteurswet-1974).

Redactie: Bernadette Verhoef, Kees van Kuilenburg, Jan-Luuk van Dijk, Kees van Niekerk en Nico Wesselingh.

Voor suggesties, opmerkingen en aanvullingen op de Hazelier: redactie@museumhazerswoude.nl Ook als u een artikel heeft of wilt schrijven over de historie van Hazerswoude, kunt u contact met ons opnemen.

Adres museum en secretariaat:

Dorpsstraat 66,
2391 BK, Hazerswoude-Dorp.
E-mail: conservator@museumhazerswoude.nl
Website: www.museumhazerswoude.nl

Historisch Museum Hazerswoude

Telefoon Museum (alleen zaterdag tijdens openingsuren bereikbaar) 0172-532488

Openingstijden Museum: Elke zaterdag van 13.00 tot 16.30 uur en tijdens de Jaarmarkt eind augustus van 10.00 tot 20.00 uur.

Bestuur van het Museum:

Voorzitter: Leon v.d. Werf
Secretaris: Henk de Boer
Penningmeester: Theo Olierook
Bestuursleden: Piet Bos, Gerrit van Breugel

Archiefmedewerkers: Albert Bisschop, Gerard van Wieringen, Kees van Kuilenburg, Anton van der Linde, Mw. N. Schupper-v.d Spek en Bram van Elswijk.

Drukwerk: Grafisch Bureau Tuinenburg

Vervolg van de voorpagina

Nog geen maand voor de bevrijding vond er op 21 april 1945 op de grens van Hazerswoude en Alphen bij boerderij 'De Bonte Paal' van Jan Verhagen nog een drama plaats.

De familie Kersseboom (Foto Jan van Dijk)

Piet van Rijn heeft het meegemaakt: 'Op 'n middag reed er 'n colonne Duitsers met enkele vrachtwagens langs de Rijn, toen die werd aangevallen door drie Engelse jagertjes. De Duitsers stopten precies voor de woningen in de Gele Buurt waar ook ons ouderlijk huis was. De mannen renden het land in. Ik liep achter in

het land bij de familie Bert Menken, ruim voorbij de Zwaantjeskerk, voor de bocht en het pad naar de Kruiskade, en zag het gebeuren. Ik was vreselijk bang hoe dat zou aflopen. Mijn moeder en kinderen en de andere burens zijn in paniek naar andere burens gevlucht. Mijn jongere broer lag boven te slapen. Hij werd wakker van die herrie, keek door het raam en zag de auto's. Hij vluchtte naar buiten en was in 'n zogenaamd schuttersputje gedoken. Bij het eerste salvo kwamen vier, vijf huizen verder de kogels door de gevels heen. Bij het tweede werd het achterhuis van boerderij 'de Bonte Paal' geraakt. Daar zaten boerin Verhagen, het 17-jarige dienstmeisje Hendrika Boskelion en knecht Izak de Brommer verscholen achter de koelbak, juist aan de kant waar de aanval op was gericht. Ze dachten veilig te zitten maar kogels kwamen door het raam van het kleine kamertje, de deuren van resp. kleine en grote kamer en troffen de ongelukkige

mevrouw Verhagen en Hendrika Boskelion. Ze werden beiden door het mitrailleurvuur gedood. Piet kwam even later de knecht huilend tegen. "De vrouw is dood," riep hij alsmaar.

Kogelinslagen waren op de Bonte Paal te zien in de waterslagen onder de raamkozijnen van de kleine kamer, in een deurpost van het slaapkamertje naast de grote kamer en in bovengenoemde deuren. Deze gaten werden weggewerkt met houtfineerstrookjes. Ook is een kogelgat te zien op de trekbel.

Bij Van Zwieten aan de overkant zaten de kogelgaten in het dak. Kapper Voskuil, die naast de Zwaantjeskerk woonde, kwam juist die zaterdag vader Ferd Kempen scheren. Hij was net op tijd binnen, toen er een Engels vliegtuig van achteruit het land laag overzeilde. Enkele tellen later stond de auto in lichter laaie."

Piet van der Werf vertelde welke rol zijn moeder heeft gespeeld tijdens de beschieting van de Engelse vliegtuigen: Toen de Duitse militaire auto voor de Gele Buurt stopte, omdat ze Engelse vliegtuigen zagen aankomen, vluchtten de

Kogelgat op de trekbel (Foto Van Niekerk)

buurtbewoners weg en probeerden een goed heenkomen te zoeken. Mevrouw van der Werf had haar kind Pietje in de kinderwagen gelegd, om boodschappen te gaan doen. Al de buurvrouwen kropen in het gangetje van het huis van Van der Werf, want ze dachten dat ze daar veilig waren. De kinderwagen met Pietje stond nog buiten in het zonnetje, het was 21 april 1945. Zijn moeder riep: "Die kleine jongen ligt er nog in. Ik moet hem eruit halen." Maar de vrouwen hielden haar tegen. Ze schreeuwden: "Dat gaat niet goed. Dat red je niet." Ze begonnen al te

schieten, maar mevrouw Van der Werf riep: "Nee, ik ga hem eruit halen." Dat was maar goed ook, want toen ze later terugkwam, zat er in de kinderwagen een kogelgat. Pietje van der Werf wist niet beter dan dat er een gat in de kinderwagen zat. Hij was te klein om zich te beseffen hoe dat gat er was gekomen. Aan deze ervaring moet Piet van der Werf nog steeds vaak denken.

Mobilisatie in de Hoorn

Dick Wille heeft in de oorlog ook nog het wereldrecord hordelopen verbeterd. Hij stond met een karretje eten op de spoordijk bij De Bonte Paal, toen er een Spitfire op hem afkwam en twee stralen mitrailleurvuur aan weerszijden op hem afvuurde. Hij liet het karretje staan en zonder de spoorweghekken aan te raken sprong hij eroverheen en rende het veld in. Onderweg zag hij een klein meisje van Van der Zon op het landpad lopen. Hij pakte haar beet en rende naar de dichtstbijzijnde greppel. Nadat de Spitfire was verdwenen zijn ze teruggegaan om het karretje op te halen. Daarna liepen ze naar de Rijndijk. Daar

hoorden ze, dat in de boerderij aan de weg, 200 meter van waar zijn karretje stond, de vrouw van de boer en ook het dienstmeisje van Boskeljon door mitrailleurvuur waren gedood.

In Nederland werd tijdens de Tweede Wereldoorlog verduistering toegepast, met als doel het donker maken van voornamelijk gebouwen, straatverlichting en voertuigen om een bombardement of directe beschieting te voorkomen. Deze verduistering zou zijn tol eisen, in dit geval voor Kee Rijdsdijk. Kee werkte in Leiden en woonde aan de Zwanendrift in de Alphense Hoorn. Dit was een klein buurtje met een rijtje arbeidershuisjes, haaks op de Rijn en tegenover waar vroeger de buitenplaats Zwanendrift stond en naast de dakpannenfabriek van Van Leeuwen. Door de weeks moest ze helemaal alleen de onverlichte weg van Leiden naar Alphen aan den Rijn afleggen.

Die vrijdag was ze, op weg naar huis, nog even langs kapper Voskuil in de Gele Buurt gegaan. Daarna was er niets meer van haar vernomen. Men vermoedde al dat ze in de Rijn was verdronken. Het was een donkere avond geweest en bij de kapper stond een tas stenen op het pad langs de Rijn waar ook het fietspad liep. Visser Van Amsterdam had in de Rijn gevist ten westen van de kapperszaak. Daar vond hij niets. Ten oosten van de kapperszaak was niet gedregd. Ondertussen deden wel de meest wilde verhalen de ronde. Kee was zelfs al in een auto met een Duits officier gezien richting Duitsland en dat terwijl ze een gruwelijke hekel aan de Duitsers had.

Zwanendrift

Kee was de dochter van de vrouw waarmee de oom van Arie van Kampen voor de tweede keer was getrouwd. Volgens zijn zeggen was hij het die Kee uiteindelijk vond. Het zat Arie niet lekker dat men Kee maar niet kon vinden. Als zij of, wat meer waarschijnlijk was, haar lichaam zou

worden gevonden zou er ook een einde aan al die malle geruchten komen. Na drie dagen besloot hij, op 1 oktober, na zijn werk bij de boer, voordat hij naar huis ging te gaan dreggen, ten oosten van de kapperszaak. Het kon niet anders dan dat ze daar ergens moest liggen. Dat dreggen deed hij met een lang touw met daaraan een haak. Zijn zusje was al komen zeggen, dat hij nu echt thuis moest komen om te eten. Arie wilde het laatste stukje toch nog eerst afmaken en daar vond hij zijn nichtje. De haak bleef in de mand achter op haar fiets haken. Kee had al die tijd vastgehouden aan het stuur van de fiets. Met het naar boven halen van de fiets kwamen haar handen pas los van het stuur. Ondanks de tragische gebeurtenis, was Arie wel opgelucht dat het meisje was gevonden. Van zijn oom kreeg hij als dank twee zure appels.

Andere bijzonderheden tijdens de luchtaanval van de Engelsen:

In de kalender ten huize van Jan van Rijn was de datum van 21 april 1945 door een kogelgat van de Engelsen eruit geschoten. Een mevrouw van de Gele Buurt was geestelijk helemaal in de war. Zij stond in het gat van de deur hysterisch te schreeuwen: "Schieten maar, schieten maar." Ze was helemaal de weg kwijt.

Referenties:

Arjan van 't Riet
Bernadette Verhoef
Herman van Niekerk
Jan van Dijk
Piet van der Werf
Sjaak Vergeer

Er was onduidelijkheid m.b.t. het artikel over De Gele Buurt aflevering 2 (Hazelier nr 115):

De mevrouw die met de kerst van de Roomse Kerk geen krentenbrood en vlees had gekregen was mevrouw Van der Werf.

Portemonnee verloren

Bernadette Verhoef

Wie nu langs de Oude Rijn loopt ziet een keurig, gekanaliseerde stroom die meer op een kanaal lijkt dan op een onstuimige rivier. Het is nu haast niet meer voor te stellen dat de Rijn in de Steentijd veel ruiger en breder was. De Noordzee had nog een sterke grip op de rivier, Als deze overstroomde reikte het water soms tot aan Hazerswoude-Dorp. Zo'n 5000 jaar geleden ontstond er toch bewoning op de hoger gelegen oeverwallen. Uit eerste archeologische opgravingen in wat het Westvaartpark gaat worden zijn in het najaar van 2021 wel 77.000 vondsten uit de grond gehaald. Het schoonmaken, bekijken en duiden hiervan is nog in volle gang. Er zijn aanwijzingen voor de aanwezigheid van een wachttoren, bij een dam in een kom bij een kreek die in de Oude Rijn uitkwam.

Restanten van een dam in het Westvaartpark

Naast professionele archeologen speuren ook anderen de grond af. In februari deed de detectoronderzoeker Han Maksymiak een belangwekkende ontdekking in een van een drietal bergen grond na het uitgraven van een riooltracé. Het gaat om een muntschat bestaande uit 21 zilveren en één koperen munt. Deze dateren uit de periode 69-166 na Chr.

Een vondst als deze roept vragen op. Zoveel munten op één plek! Wat kan er gebeurd zijn?

Stadsarcheoloog Janneke Noordervliet was hier kort maar krachtig over: 'Het gaat gewoon om iemand die zijn portemonnee had verloren.'

Hoe aannemelijk is deze verklaring? Kan het zo zijn dat een soldaat uit het Romeinse leger of iemand uit de entourage van het leger per schip via de Rijn of te voet over de

naast de rivier gelegen weg gestopt was bij een wachttoren in het huidige Hazerswoude? Moest hij daar zijn of was hij op weg naar of van een van de twee nabije castella: Matilo in Roomburg of Albaniana in Alphen?

Deel van de muntschat die Han Maksymiak in het Westvaartpark heeft gevonden.

Wanneer zou hij erachter zijn gekomen dat hij bij zijn bezoek aan Hazerswoude zijn geldbuidel is kwijt geraakt? Was het koord waarmee de buidel aan zijn gordel was bevestigd losgeraakt of versleten? Fantaseert u zelf maar!

Deze muntschat en de 77.000 eerder opgegraven vondsten zijn aanleiding tot verder archeologisch onderzoek. Men heeft daar hoge verwachtingen van.

2022 is Limesjaar in Alphen aan den Rijn. Binnenkort kunt u bij Studio Alphen een reeks minidocumentaires over de Limes bekijken. Peter Kwanten produceert deze voor het programma Puur Cultuur. De eerste in een reeks van vijf gaat over de Limes in Hazerswoude. Hierin natuurlijk veel aandacht voor de recente opgravingen en het belang ervan.

Bron van beide afbeeldingen: Website gemeente Alphen aan den Rijn.

Chris van der Klugt verdiept zich uitvoerig in pijpenkoppen, U heeft al eerder een artikel van zijn hand in De Hazelier kunnen lezen. Onlangs schreef Chris over een vondst in Hazerswoude-Dorp.

In het museum treft u een map aan waarin de uitgebreide en meer gedetailleerde omschrijving van pijpenkoppen. In deze Hazelier een korte versie van ...

Een Duitse pijpenkop in Hazerswoude-Dorp Daar zit een heel verhaal aan vast.....

Door Chris van der Klugt, bewerkt door Bernadette Verhoef

Hazerswoudenaar Gerard Pels heeft in een boomkwekerij een prachtig gedecoreerde pijpenkop gevonden. Deze pijp zat in een kluit grond en bij het verwijderen van stukken van de kluit bleek dat de kop in 2 stukken gebroken was. Gerard heeft de pijp vrijwel perfect verlijmd, zodat alle details van de pijp zichtbaar en meetbaar werden. Uit de op de pijpenkop aanwezige Duitse tekst blijkt dat deze pijp bij onze

oosterburen is gemaakt. Niet alleen staan er Duitse woorden op maar er zijn ook Duitse namen op geschilderd met een heel fijn penseel. Kortom, reden genoeg om deze prachtige pijp eens aan een nader onderzoek te onderwerpen.

Het type pijp lijkt het meest op een z.g. enkelwandige gegoten pijp.

Aan de voorkant van de pijp staan bovenaan 4 woorden in het Duits: Gott, Freiheit, Ehre, Vaterland (God, Vrijheid, Eer, Vaderland).

Deze tekst leidt bij nader onderzoek naar een Duitse studentenvereniging, een z.g. Burschenschaft. De overige decoratie op deze pijpenkop leidt duidelijk naar Burschenschaft Bubenreuth. Bubenreuth is een dorp met ca. 4500 inwoners vlakbij de universiteitsstad Erlangen in de buurt van Neurenberg. Het woord Burschenschaft (Broederschap) komt van *Bursche*, hetgeen jongen of student betekent. Gott, Freiheit, Ehre, Vaterland waren de 4 thema's die men als student in z'n doen en laten altijd in gedachte moest houden. Deze elementen zijn voor de Burschenschaft een "moraal motto" voor het leven en van de leden van de Burschenschaft wordt verwacht dat zij zich als een goed mens gedragen met respect voor de 4 thema's zoals die in het motto staan. Deze thema's komen ook tot uitdrukking in het heraldisch wapen op de voorkant van de pijp.

De broederschap bracht rond het midden van de 19^e eeuw een streven naar meer democratie en een verenigd Duitsland tot uitdrukking. Dat was tegen het zere been van de aristocratie, die hun machtspositie wilden behouden. Diverse Burschenschaften werden daarom vervolgd en verboden. De tabakspijp speelt in de tradities van de Burschenschaft een belangrijke rol: hij wordt getoond tijdens bijeenkomsten en ook gedurende de optocht van de Kirchweih (een jaarlijks dorpsfeest) in Bubenreuth. Een Bursche is trots dat hij gerechtigd is met dit uiterlijke kenmerk van lidmaatschap van de Burschenschaft te mogen rondlopen.

Men is lid vanaf het moment van inschrijving totdat men overlijdt. Dit lidmaatschap wordt al sinds het begin van de broederschap geregistreerd en zo heeft men een lange lijst van alle leden en ex-leden, vanaf 1817! Daarom is het ook mogelijk geweest om de namen van de mensen die op de pijp vermeldt staan terug te vinden in die lijst.

Op de andere zijde van de pijpenkop staan de volgende woorden: K. Schiller, een naam verwijzend naar: Karl Schiller; s/l Bdsbr, een afkorting voor: seinem lieben Bundesbruder; H. Schmidt, een naam verwijzend naar: Heinrich Schmidt; Kirchweih 87. Daaronder een soort "handtekening", waarbij op kunstzinnige wijze (en met een beetje fantasie) de beginletters van de "motto" woorden zijn verwerkt:

Waar het op neerkomt, is dat Karl Schiller (1865-1897), een student medisch specialist, deze pijp heeft geschonken aan zijn goede vriend Heinrich Schmidt (1866-1943), student Rechten en (Staats-) Economie. Beiden studeerden aan de Universiteit van Erlangen. Dat is gebeurd ter gelegenheid van de Kirchweih in 1887 in Bubenreuth.

Karl Schiller en Heinrich Schmidt waren dus goede vrienden en het is niet uitgesloten dat Heinrich Schmidt ook zo'n pijp aan Karl Schiller heeft geschonken als blijk en bezegeling van hun goede vriendschap. Het uitwisselen van dit soort geschenken onder leden van de Burschenschaft was een normale geste in die tijd om vriendschap te laten blijken en (levenslang) te bezegelen. Oud-studenten bezochten de Kirchweih van Bubenreuth vaak, omdat ze wisten dat andere leden van de Burschenschaft daar ook naar toe kwamen.

De Burschenschaft noch ikzelf hebben enig idee hoe dit pijpenkopje, vol met historie, hier in Hazerswoude terecht is gekomen. Ook dat zou wel eens een lang verhaal kunnen zijn.....

Op 20 mei is er een presentatie in het dorpshuis oa over de vondst van deze pijpenkop. Zie voor meer info museumhazerswoude.nl

Openbaar onderwijs: komen en gaan

Bernadette Verhoef

Het 50-jarig bestaan van de openbare scholen in Hazerswoude-Dorp en aan de Rijndijk in 2020 is aanleiding voor een reeks artikelen over onderwijs door de eeuwen heen.

Hoe de openbare school aan de Rijndijk de deuren moest sluiten

De Rijnbode, 10 maart 1906:
Bij de opening van de R.K. School aan den Groenendijk verlieten 47 leerlingen de openbare school aan den Rijndijk, die nu nog ruim 54 leerlingen over heeft.

In het jaar 1900 opende de R.K. school in 't Zwaantje, Rijndijk Oost. Toen al vertrokken de meeste kinderen uit 't Zwaantje en een aantal uit de Groenendijk van de openbare school. Op 26 november 1911 verzocht de Afdeeling Alphen a/d Rijn van het Ned. Onderwijs Genootschap aan gedeputeerde Staten van Zuid-Holland om de sluiting van de openbare school aan de Rijndijk tegen te gaan. Het verzocht de gemeenteraad van Hazerswoude om zich te onthouden van goedkeuring van het raadsbesluit inzake de opheffing van de openbare school. Deze strijd was echter zonder resultaat. Op 10 maart 1910 werd het aantal leerlingen van de Hazerswoudse scholen bekend gemaakt:

Openbare school Hazerswoude-Dorp: 89

Openbare school Rijndijk: 30

R.K. school Hazerswoude-Dorp: 102

R.K. school Groenendijk: 76

R.K. school Zwaantje: 135

Christelijke school Dorp: 173

Christelijke school Rijndijk: 155

Chr Nationale school aan de Rijndijk. Bron HMM

Slechts dertig leerlingen. Het lot van de openbare school aan de Rijndijk was bezegeld. In 1912 sloot het laatste hoofd van de school, H. de Pijper, voor het laatst de deuren. De overgebleven kinderen konden naar de openbare school aan de andere kant van de brug in Koudekerk of naar een van de confessionele scholen.

In 1921 werden drie van de vier lokalen van de school afgebroken. Het laatste lokaal werd verhuurd aan de Stedelijke Fabrieken van Gas en Elektriciteit in Leiden. In 1977 werd ook dit gebouwtje in opdracht van de gemeente gesloten. De laatste jaren was er de jeugdsoos De Crael in gevestigd totdat drugsoverlast daar een einde aan maakte. Het schoolhuis diende als onderkomen van gemeentesecretaris B. den Braver. Hij verkocht het pand later aan de gemeente. Tegenwoordig is het in gebruik bij Fysio-Experts.

Openbare school Rijndijk met woonhuis ca 1897
Foto HMM

Openbaar onderwijs van nu niet te vergelijken met toen

Tot de Franse tijd was naast privé onderwijs ook openbaar onderwijs voor iedereen, maar wel verbonden aan de kerk. Na de komst van Napoleon werd het openbaar onderwijs een zaak van en deels betaald door de municipaliteit (gemeente). Het onderwijs was voortaan openbaar en richtte zich op de ontwikkeling van alle maatschappelijke en christelijke deugden. Er kwam een einde aan de bevoorrechte positie van de Gereformeerde (Hervormde) kerk. Alle godsdiensten waren in de ogen van de Staat gelijk. Wel moesten de leer en de zedekunde overeenkomen met de wetten van de Staat. De christelijke moraal werd dus nog steeds onderwezen. Ook op de liberale volksscholen werd elke schooldag begonnen met zang en

gebed. Ze werden verplicht om de eerste beginselen van kennis en beschaving bij te brengen: lezen, schrijven, rekenen en Nederlandse taal. Dit kon eventueel worden uitgebreid met moderne talen, aardrijkskunde en geschiedenis. Vrijheid van onderwijs bestond niet. rthodox christelijke of katholieke scholen waren verboden. Nieuwe landelijke onderwijswetten regelden dat onderwijzers voor vier rangen examens moesten afleggen.

De vierde of laagste Rang bestaat uit dezulke, die in het Lezen, Schrijven en de beginselen der rekenkunde, tamelijk bedreven zijn, en tot het geven van onderwijs, eenigen aanleg hebben. De eerste of hoogste uit dezulke, die – boven en behalve eene grondige ervarenheid in onderscheiden vakken van het lager Onderwijs, en inzonderheid in de grondbeginselen en beoefening eener oordeelkundige Leerwijze – in de Aardrijks- en Geschiedkunde goede bedrevenheid bezitten. Met de Natuur- en Wiskunde bekend zijn, en in beschaafdheid van verstand uitmunten.

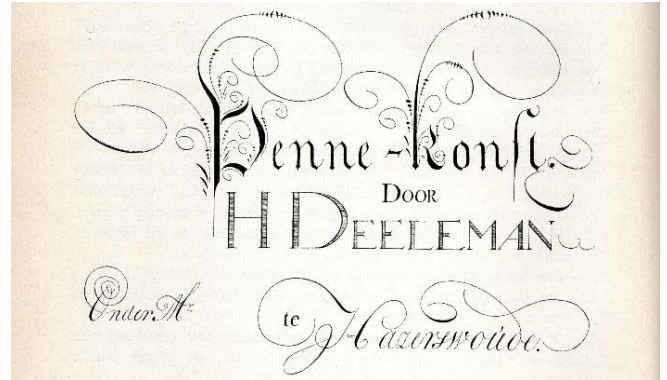

Openbare lagere School Rijndijk 1896 Simon Okkerse was hoofd van de school. Hij was op 1 november 1895 aangesteld en hij stierf op 8 september 1899. Foto HMM

In 1802 plaatste de municipaliteit Hazerswoude in de Leidsche- en Haarlemsche Courant een advertentie voor een nieuwe schoolmeester. Vier van de 27 sollicitanten werden uitgenodigd om op 23 juni 1802 des middags 1 uur ten huize van Dirk Verkleij examens af te leggen in lezen, schrijven, rekenen, boekhouden, aardrijkskunde en natuurkunde. Dit ten overstaan van examiner Mr. Boezel uit Bodegraven. Daaruit bleek dat het om een

onderwijzer met een eerste rang bevoegdheid ging.

Hendrik Deeleman kwam als beste uit de bus. Hij werd per 2 juni 1802 aangesteld. Hij was al dan niet direct de opvolger van Jan Haverdonk, die op 3 juni 1801 door de municipaliteit van Hazerswoude om onbekende redenen was ontslagen.

Pennekonst H Deeleman. Collectie HMM

Nieuw gebouw

Het is niet bekend of meester Deeleman dit nog heeft meegemaakt maar in 1828 werd een schoollokaal met woning voor den Onderwijzer aan den hoogen Rijndijk gebouwd. Op 9 oktober van dat jaar legde burgemeester E.H. Geraerds Thesingh daarvoor de eerste steen. De school aan de Rijndijk, langs de Oude Rijn, werd te klein. In mei 1863 werd besloten tot het vergroten van de school. Ook dat gebouw werd te klein. In 1882 werd het vervangen door een nieuw en groter schoolgebouw met vier lokalen, schuin aan de overkant naast de watertoren. De Hazerswoudse gemeentearchitect Leen Goldberg ontwierp het geheel. De Koudekerkse aannemer J. Sprey bouwde het voor fl. 28.539. De oude school werd voor het bedrag van 1884 gulden verbouwd tot gemeentesecretarie en politiebureau met dienstwoning. Na de komst van het nieuwe gemeentehuis aan het Frederik van Eedenplein in 1963 werd het gesloopt voor de bouw van de Rabobank. Deze is inmiddels ook verdwenen van de Rijndijk.

Schoolstrijd

In de tweede helft van de 19e eeuw kreeg het openbaar onderwijs concurrentie. Vanaf 1858 werd bijzonder onderwijs toegestaan

maar niet gesubsidieerd vanuit gemeente of staat.

In 1868 werd het initiatief genomen om een School met den Bijbel te stichten. Pas op 20 februari 1885 vond de oprichtingsvergadering van de Vereeniging en Instandhouding van eene School met den Bijbel voor de Rijndijk onder Hazerswoude en Koudekerk te Hazerswoude plaats. Er ging een langdurige schoolstrijd aan vooraf. Ruim een jaar later kon het hoofd van de school H.A. Meyer op 5 juli 1886 de eerste 28 leerlingen verwelkomen. Metselaar D. Leenheer en timmerman F. Qualm, beiden uit Koudekerk, bouwden de school (inclusief de woning voor de onderwijzer) voor fl. 8600. Het moest ruimte bieden aan 150 kinderen.

In 1918 splitste de school zich. Aan de Rijndijk bleef de Christelijke nationale School. In Koudekerk werd de Hervormde School opgericht. In 1965 gingen de beide scholen weer samen verder in één vereniging.

Het schoolgebouw aan de Rijndijk werd bij het bombardement van 14 juni 1940 zwaar beschadigd. Het werd na de oorlog nog herbouwd. In 1975 kwam er een nieuw schoolgebouw aan de J. Haydnlaan, de Rhynenburch. Inmiddels is er geen P.C. onderwijs meer aan de Rijndijk. De school heeft een andere gedaante en functie gekregen en doet nu dienst als dorpshuis De Som.

Wie zal dat betalen?

Vanaf 1858 werd bijzonder onderwijs toegestaan, toch ontstonden er niet direct overall confessionele scholen. Aan het einde van de 19e eeuw kwam er meer aandacht en mogelijkheden voor het onderwijs. Het 'kinderwetje' van Van Houten in 1874 verbood kinderen die jonger waren dan 12 jaar in fabrieken te werken. Dit verbod gold echter niet voor het meewerken op het land. Het hebben van een eigen school bracht grote financiële lasten met zich mee. Openbaar onderwijs werd door zowel de gemeente als later ook door het Rijk betaald. In 1889 kwam er een lichte kentering: voortaan kregen bijzondere scholen 30% van de onkosten uit de rijkskas, net als het openbaar onderwijs. Die andere 70% die door de gemeentes werd vergoed bleven voor P.C. en R.K. scholen tot 1917 uit. Ouders die voor bijzonder onderwijs kozen moesten daarom schoolgeld betalen. Veel kinderen op het platteland werden geregeld thuis gehouden als er werk op het land

gedaan moest worden. Dan werd er geen schoolgeld betaald. Dat maakte het wel lastig voor de schoolvereniging/het schoolbestuur. Soms sprong de kerk bij om het schoolgeld voor heel arme kinderen te betalen.

Het hebben van een 'eigen' school was de wens van elk kerkgenootschap. Alleen zo konden kinderen op de juiste wijze worden opgevoed, strak in de eigen leer. Na een P.C. school kwamen er aan de Rijndijk in de 20e eeuw twee katholieke scholen bij. Beide parochiescholen werden geleid door kloosterzusters. Deze zusters/onderwijzeressen waren een stuk goedkoper dan een 'gewone' onderwijzer. Dat was een van de redenen waarom er rond die tijd zoveel onderwijscongregaties werden gesticht. Beide scholen hadden zowel leerlingen uit Hazerswoude als uit Koudekerk aan den Rijn en zelfs uit Leiderdorp (Achthovenerweg).

In een dorp als Hazerswoude waar de meeste inwoners tot een kerk behoorden, betekende de komst van bijzondere scholen uiteindelijk het opheffen van openbaar onderwijs. Dit zou tot de jaren 60 van de 20e eeuw duren, tot nieuwbouw nieuwe inwoners naar Hazerswoude bracht en openbaar onderwijs wederom hoog op het verlanglijstje kwam te staan.

Deel uw geschiedenis !!!!

Actief Rijnwoude is bezig met het samenstellen van uitzendingen over de geschiedenis van welbekende organisaties in de kernen van voormalig Rijnwoude.

In de uitzending gaan kinderen op zoek naar het ontstaan en de ontwikkeling van een belangrijke organisatie in hun kern. Eén van die organisaties is Het Zomerkamp in Hazerswoude – Rijndijk.

Om het verhaal zo volledig mogelijk te kunnen vertellen zijn we op zoek naar oude en nieuwere beelden van het zomerkamp. We spreken graag oud-deelnemers die kunnen vertellen over hun ervaringen.

En we zoeken mensen die als vrijwilliger betrokken waren bij de organisatie en de uitvoering.

Kunt u ons helpen om dit stukje Hazerswoudse geschiedenis in kaart te brengen?

Stuur dan een mail naar Info@actief-Rijnwoude.nl.

Het mag ook schriftelijk: Actief Rijnwoude, Pieter de Hooghstraat 3, 2391 VM, Hazerswoude-Dorp

Wie zijn die vrijwilligers?

Jan Luuk van Dijk

Het Historisch Museum Hazerswoude draait enkel en alleen op vrijwilligers. Mensen die een deel van hun vrije tijd steken in het werk aan het museum. Zonder hen kan een museum als dit niet bestaan.

Wie zijn deze vrijwilligers en wat drijft hen om regelmatig met het museum bezig te zijn?

De Hazelier ging in gesprek met hen.

In gesprek met Gerard van Wieringen.

Meer dan 12 jaar is hij al vrijwilliger in het museum, Gerard van Wieringen uit Hazerswoude-Rijndijk. Op de vaste ochtenden en ook op zaterdag kun je Gerard vaak in het museum tegenkomen. Op de bovenverdieping is hij dan bezig met 'zijn dozen'. "Vanaf nummer 1 hebben we die hier uitgezet. Allemaal onderwerpen gerubriceerd. En inmiddels zijn er 285," verduidelijkt Gerard. Alles wat het museum binnenkomt aan materiaal krijgt in deze dozen een plekje, en wordt genoteerd, zodat het ook weer gemakkelijk terug te vinden is. "Na twee jaar zijn we begonnen om alles ook in de computer te zetten, zodat het nog makkelijker is te vinden. Foto's papieren, lijsten, boekjes etc." Iedere dinsdag en vrijdag is Gerard van Wieringen hiermee bezig, maar hij is ook een vraagbaak voor de andere vrijwilligers. "Gerard heeft een enorm geheugen" zegt secretaris Henk de Boer. "Hij heeft zijn werkzame leven enorm veel mensen ontmoet en weet nog heel veel daarvan te vertellen."

Op de vraag hoe dit allemaal zo gekomen is, vertelt Gerard dat hij op school niet de beste leerling was, maar dat een ding hem wel is bijgebleven en dat is die meester die altijd veel vertelde. Verhalen, onder andere over de tweede wereldoorlog en dat is Gerard altijd bijgebleven.

"Door hem heb ik grote interesse voor de Tweede Wereldoorlog gekregen en ben ik boeken en spullen gaan verzamelen. Op een gegeven moment had ik 1400 mappen en alles op datum." Hij zocht ook in oude boeken en ging rommelmarkten af om boeken te verzamelen. Die boeken vulden het huis van Gerard van Wieringen. Natuurlijk werd alles gerubriceerd en later ook weer in de computer opgeslagen. "1835 boeken had ik" vertelt Gerard. En hoewel hij er erg aan gehecht was, is hij de boeken nu aan het weggeven. "Op mijn leeftijd (81) moet je gaan minderen" zegt hij.

Dat het sorteren en rubriceren hem in het bloed zit blijkt wel uit de tijd dat corona heerste en ook in het museum de vrijwilligers niet meer bij elkaar mochten komen. Thuis heeft Gerard toen het hele archief van meester Offringa uitgezocht en dat was geen geringe klus. Tijdens de volgende lockdown spitte hij ook het archief van Pleyen 68 door en bracht dat op orde.

Maar hoewel het thuis rustiger werken is, houdt Gerard toch meer van de gezellige sfeer die er op de 'werkdagen' in het

Gerard van Wieringen bij zijn 'dozenarchief'
museum heerst en het samen werken. Met elkaar bezig zijn, elkaar helpen als er vragen zijn, enz. Zelf zegt hij dat hij het meeste geniet als er op zaterdag bezoekers in het museum komen. Om dan met die mensen over bepaalde onderwerpen te praten en ervaringen uit te wisselen. Vaak komen er nog wel eens bekende gezichten binnen en is er herkenning. Maar ook als het jaarmarkt is en de mensen van heinde en ver komen. Dan leidt dat tot onverwachte ontmoetingen en leuke gesprekken.

"Mensen als Gerard zijn heel belangrijk voor ons museum" zegt Henk de Boer. "Ook bij het inrichten van een nieuwe tentoonstelling is Gerard de drijvende kracht." Gerard van Wieringen, een voorbeeld van een de vrijwilligers waar een museum als dit op kan bouwen.

Expositie over Hazerswoudse koren te bewonderen tot eind augustus

Jan Luuk van Dijk

Al enige tijd is er in ons Museum een expositie over "Hazerswoudse koren". Hazerswoude kende en kent heel wat zangkoren, al of niet verbonden met een kerkgemeenschap. Deze expositie over koren werd geopend in augustus 2021, maar door alle coronamaatregelen was het museum een tijd lang gesloten. Daarom is de tentoonstelling verlengd tot eind augustus.

"Zingen doet een mens goed en samen zingen geeft saamhorigheid" legde dirigente Heleen Polderman bij de opening uit. "Het is bijzonder te zien dat zoveel mensen in een koor gezongen hebben." Zij opende met een deel van de cantorij van de Korenaar deze expositie over koren, met een lied dat gemaakt is door Piet Bos en getiteld is: "Het Dorp Hazerswoude". Piet Bos nam daarvoor het bekend lied van Wim Sonneveld 'Het dorp' en zette de tekst om naar gebeurtenissen uit Hazerswoude.

Het oudste koor waarvan materialen uitgestald zijn, is het Bernarduskoor. Dit koor is in 1834 opgericht en functioneert nog steeds als kerkkoor. Wij spraken Jan Verkleij (1952), een van de zangers van dit 23-koppige koor. Hij is al lid vanaf 1975 en is ook nog eens de vierde generatie Verkleij die in het Bernarduskoor zingt. Met hem bekijken we de materialen en foto's van zijn koor die nu in het museum liggen. "Het was wel een echt mannenkoor" zegt Jan, als hij een van de eerste foto's van het koor uit 1885 in zijn hand neemt. Een donker plaatje

met allemaal donker geklede mannen die ernstig kijken. Na het 2^e Vaticaans concilie veranderde dit en sinds 1958 werden ook vrouwen lid van het koor. "Momenteel zijn er meer vrouwen dan mannen. Er is zelfs een tekort aan mannen. Van de 23 leden zijn er nu maar vijf mannenstemmen. We zouden er graag meer bij hebben."

Het Bernarduskoor is een echt kerkkoor dat voorheen in Het Anker en de Scheepjeskerk zong, maar nu alleen nog in deze laatste kerk. "Wij zingen als onderdeel van de dienst, in het Nederlands, Latijn of Gregoriaans" legt Verkleij uit. "In een eucharistieviering volgen we een vast stramien van liederen. Vroeger voerden we ook wel eens volledige missen uit van bekende componisten uit."

Mattijs Vijverberg is sinds 2014 de dirigent van het Bernarduskoor. Van de dirigenten daarvoor noemt Jan Verkleij namen als Martha Leda en Marco Kalkman. "Nog verder terug waren het veel Wesselinghen" zegt hij. "Zij hebben de basis voor dit koor gelegd." Met de naam Wesselingh duiken er andere namen op die op elke foto of in de lange ledenlijst die in het museum ligt, voorkomen. Op die lijst van leden sinds 1834 komen we herhaaldelijk namen als Kapteijn, Verkleij en Wesselingh tegen. In veel families was het traditie om bij het koor te gaan zingen. Zo was de vader van Jan, Theo Verkleij, 70 jaar lid van het koor. "Je stroomde als jongeling vrijwel automatisch in" vertelt Jan. Helaas is dat in deze tijd niet meer zo en is ook het Bernarduskoor een koor van 60-plussers geworden. Jan Verkleij vindt dat jammer, want zingen is echt een vorm van ontspanning aldus Jan.

Jan Verkleij kan uren over 'zijn koor' vertellen. Maar u kunt ook zelf komen kijken naar de expositie over alle Hazerswoudse koren in het museum.